

Ali Smith

Kaip viskas buvo
ir kiti pasakojimai

Ali Smith

Kaip viskas buvo ir kiti pasakojimai

Iš anglų kalbos vertė
Gabrielė Gailiūtė

baltos lankos

turinys

pasakojimas apie viską	13
gotai	25
paskubomis	35
gegužė	55
rojus	69
irimas	101
knygų klubas	109
patikėk manim	121
škotų meilės dainos	131
nominacijų metas	145
pasakojimo įkarštis	155
visko pradžia	165

pasakojimas apie viską

Kitą kartą pas šventorių gyveno žmogus.

Na, tiesą sakant, nebūtinai žmogus; šiuo konkrečiu atveju tai buvo moteris. Kitą kartą pas šventorių gyveno moteris.

Nors ką ten, taip niekas šiais laikais nebesako. Visi sako „kapinės“. Ir niekas nebesako „pas“. Kitaip tariant:

Kitą kartą prie kapinių gyveno moteris. Kasryt ji pabūsavo, pažvelgdavo pro galinį langą ir išvysdavo...

Ir vis dėlto ne. Kitą kartą prie – ne, ne visai – knygynėlyje „iš antrų rankų“ gyveno moteris. Ji gyveno bute antrame aukšte ir tvarkėsi knygynėlyje, kuris užėmė visą pirmą aukštą. Ten ji sėdėdavo diena po dienos tarp senų knygų kaukolių ir kaulų, jų kaugių ir lentynų, nusidriekusių per visą ilgą siaurų kambarių ilgį ir plotį, jų svyruojančių krūvų, netvirtų tarsi bokštai be pamatų, siekiančių suskilusį lubų tinklą. Nors jų sulankstytos ar sudriskusios, ar nė neliestos nugarėlės buvo nublukusios nuo daugelio bevardės, seniai išblėsusios šviesos metų, kiekviena kadaise buvo nauja, nupirktą knyggyne, žvilgančiame kitų naujų knygų viršeliais. O dabar jos visos čia, ir galima amžinai spėlioti mėginant atsakyti į klausimą, kaip jos atsidūrė tarp knygų dulkių, plevenančių ore, kuriame moteris šią žiemos

dieną sėdėjo viena, aplink save jusdama jų svorį – tų viršelių užverstų virš milijonų puslapių, kurie galbūt niekada nebebus atverti šviesai.

Knygynėlis buvo nuošalioje gatvelėje, pakraštyje mažo kaimelio, kurį vasarą retai lankydavo turistai, o verslas gerokai prislopo nuo 1982-ųjų metų, kai Karalienė Motina, trapi, viena ranka prilaikydama skrybėlaitę ant galvos, kad vėjas nenuplūstytų, perkirpo kaspinę virš apylankos, kuria miestą galėjai pasiekti daug greičiau, ir sustoti kaime pasidarė daug sunkiau. Paskui užsidarė bankas, o galiausiai ir paštas. Dar veikė maisto prekių krautuvėlė, bet dauguma žmonių važiuodavo į prekybos centrą už šešių mylių. Prekybos centre buvo ir knygų, bet labai mažai.

Retsykais kas nors užeidavo į knygynėlį ieškodamas ko nors apie ką girdėjo per radiją ar skaitė laikraštyje. Paprastai moteriai knygynėlyje tekdavo atsiprašyti, kad neturinti. Pavyzdžiui, dabar buvo vasaris. Knygynėlyje niekas nesilankė jau keturias dienas. Retsykais moksliai paaugliai, pusę penkių išlipę iš mokyklos autobuso, važinėjančio tarp kaimo ir miestelio, droviai įsisprausdavo pro duris ir žvalgydavosi su tokiu džiugesiu, kokį gali įžiūrėti netgi iš pečių, nugaros ir galvos žmogaus, žvelgiančio į beribius knygų pažadus. Bet ir to jau senokai nebuvo.

Moteris sėdėjo tuščiam knygynėlyje. Buvo vėlyva popietė. Netrukus tems. Ji stebėjo musę lange. Musėms metas dar ankstyvas. Ji paskraidė kreivais trikampaiais, paskui nutūpė ant F. Skoto Ficdžeraldo *Didžiojo Getsbio* šildytis menkoje vėlyvos žiemos saulėkaitoje.

Arba – ne. Pala:

Kitą kartą buvo musė, kuri trumpai nutūpė pailsėti ant senos knygos minkštu viršeliu knygynėlio iš antrų rankų lange. Ji nutūpė valandžiukę pasišildyti, o dabar jau tuoj pat vėl kils į orą. Ji nebuvo jokia ypatinga ar nepaprasta musė, ši rūšis nesivadino

kaip nors įd
bitinė musė
musė šūvis
ar mašalas.
linnaeus, is
Ji stovėjo ar

Kiaušinė
milimetro,
ir virto bel
kui, kadan
beveik šim
griovelyje
šieno. Pas
lėliukės g
ilgio. Po c
ir luktelėj
atslinkusi
pro musė
mylią skr
Kai knyg
garus, sus
ekskretav
ant visok

Tikslu
jos kūnel
nuo kitos
trapios g
kiekviena
buvo gau
sidabru i
siurbti in
žiedadull

kaip nors įdomiai – pavyzdžiui, musė plėšikė ar musė žudikė, bitinė musė ar bukagalvė musė, musė šokėja, musė durklas, musė šūvis ar žemažiūrė musė. Ji netgi nebuvo drugys, gylys ar mašalas. Ji buvo paprasta naminė musė, *musca domesticus linnaeus*, iš dvisparnių šeimos, o tai reiškia, turėjo du sparnus. Ji stovėjo ant knygos viršelio ir kvėpavo per kvėptukus.

Kiaušinėlis, iš kurio ji išsiriti, buvo mažesnis negu vieno milimetro, sudėtas mėšlo krūvoje, ūkyje už pusanteros mylios, ir virto bekoje lerva, mintančia mėšlu, kuriame perėjosi. Paskui, kadangi artėjo žiema, ji vien raumenų trūkšniais nušliaužė beveik šimtą dvidešimt pėdų. Beveik keturis mėnesius ji snaudė griovelyje palei sieną po keliomis pėdomis daržinėje sukrauto šieno. Pastarąjį savaitgalį užėjus šilto oro gūsiui, ji praplėšė lėliukės galiuką ir išlindo, dabar jau musė, šešių milimetrų ilgio. Po daržinės kraigu ji išskleidė ir išsidžiovino sparnelius ir luktelėjo, kol kūnelis sukietėjo netikėtai pavasariškame ore, atslinkusiame iš Balearų salų. Tąryt ji išsmuko į platųjį pasaulį pro musės dydžio plyšelį daržinės stogė, tada daugiau kaip mylią skriejo zigzagais, ieškodama šviesos, šilumos ir maisto. Kai knygynėlio savininkė pravėrė virtuvės langą, kad išleistų garus, susikaupusius, kai virė pietus, ji įskrido vidun. Dabar ji ekskretavo ir regurgitavo, taip musės visada daro, kai nutupia ant visokių paviršių.

Tikslumo dėlei reikia pabrėžti, kad tai buvo musės patelė, jos kūnelis buvo ilgesnis, o raudonos įkypos akys toliau viena nuo kitos negu patinėlių. Jos sparneliai buvo plonos, tobulos, trapios gyslotos plėvelės. Ji turėjo pilką liemenį ir šešias kojas: kiekviena iš penkių smulkučių narelių, visas kūnelis ir kojelės buvo gauruoti mažutėlyčiais šereliais. Jos veidas buvo dryžuotas sidabru ir aksomu. Jos ilga burna baigėsi kempinėle skysčiams siurbti ir kietiems daiktams, pavyzdžiui, cukrui, miltams ir žiedadulkėms, skystinti.

Ji straubliuku čiupinėjo aktorius Robertą Redfordą ir Miją Ferou ant 1974 metų „Penguin“ leidyklos *Didžiojo Getsbio* leidimo viršelio. Bet mažai kas ten domino, kaip tikriausiai patys įsivaizduojate, naminę musę, kuriai skubiai reikia misti ir daugintis, kuri gali pernešti milijoną bakterijų, viską nuo paprasto viduriavimo iki dizenterijos, salmoneliozės, vidurių šiltinės, choleros, poliomielite, juodligės, raupsų ir tuberkuliozės; ir kuri jaučia, kad bet kurią akimirką grobuonis pagaus ją tinklu arba mirtinai pritrėkš musmušiu arba, jei viso to išvengs, vis tiek bet kurią akimirką gali tiesiog sušalti taip, kad pražus ir pati, ir visos dešimt kartų, kurioms šiomet gali duoti pradžia, visi devyni šimtai kiaušinėlių, kuriuos galėtų padėti, jei gautų progą, vidutiniškai dvidešimt vidutinės naminės musės gyvenimo dienų.

Ne. Luktelėkit. Nes:

Kitą kartą buvo 1974 metų „Penguin“ leidyklos F. Skoto Ficdžeraldo klasikinio amerikiečių romano *Didysis Getsbis* leidimas, padėtas ramaus knygynėlio „iš antrų rankų“ lange, kaimelyje, kuriame beveik niekas nebesilankė. Jame buvo šimtas aštuoniasdešimt aštuoni sunumeruoti puslapiai, tai buvo dvidešimtas „Penguin“ leidyklos šio romano leidimas – vien 1974 metais jis buvo perspausdintas triskart; tokį populiarumą iš dalies lėmė tais metais pasirodęs pagal romaną pastatytas filmas, režisuotas Džeko Kleitono. Jo viršelis, kadaise ryškiai geltonas, buvo beveik visai nublukęs dar prieš patekdamas į knygynėlį. Gulėdama lange, knyga dar labiau išbalo. Ant viršelio pavaizduotame kadre iš filmo, puošniuose trečiojo dešimtmečio stiliaus rėmuose Robertas Redfordas ir Mija Ferou, filmo žvaigždės, irgi buvo gana išblukę, nors Redfordas atrodė tikras dabita su golfo kepuraite, o Ferou su labai dailia plačiabryle skrybėlaite derėjo prie nurusvėjusio fono, kurį jai visai netyčia suteikė saulės ir šviesos žaismas ant stiklo.

Pirmą kartą
knygyne nu
jautėsi turin
metų ji ištel
savo knyga
ligoninei. S
viena ilga
Paten, ketu
lovoje su j
Jos tėvas p
gą ant jos s
pusę, ir tol
o kai ją išra
nebesirūpi
draugui D
ratūrą univ
pasaulyje.
gyvenimas
panosėje c
į Edinburg
jis ja žavė
atrodė tru
laikė nepė
kasmė tek
rašinių ap
egzaminą.
darbą per
ratūros ku
svarų. Mo
atsakymų,
davė ir užs
pirmakurs

Pirmą kartą romaną už trisdešimt pensų 1974 metais Devono knygyne nusipirko Rozmari Čaild, jai buvo dvidešimt dveji ir ji jautėsi turinti perskaityti knygą prieš žiūrėdama filmą. Po dvejų metų ji ištekėjo už savo sužadėtinio Rodžerio. Jie sudėjo visas savo knygas į krūvą, o jų turėjo po dvi, ir atidavė Kornvalio ligoninei. Šitą nuo ligoninės bibliotekos vežimėlio 14 palatoje vieną ilgą karštą liepos popietę 1977 metais pasiėmė Šeron Paten, keturiolikametė mergaitė lūžusiu dubenkauliu, gulinti lovoje su įtvaru ir nuobodžiaujanti, nes baigėsi Vimbldonas. Jos tėvas per lankymo valandas, regis, nudžiugo, pamatęs knygą ant jos spintutės, o ji, nors ir atidėjo ją šalin perskaičiusi tik pusę, ir toliau laikė šalia vandens ąsočio, kol gulėjo ligoninėje, o kai ją išrašė, slapčia parsivežė knygą namo. Po trejų metų, kai nebesirūpino, ką apie ją pagalvos tėvas, atidavė ją mokyklos draugui Deividui Konorui, kuris rengėsi studijuoti anglų literatūrą universitete, ir pasakė, kad tai pati nuobodžiausia knyga pasaulyje. Deividas ją perskaitė. Ji buvo puiki. Visai tokia, kaip gyvenimas. Viskas gražu, viskas beviltiška. Jis ėjo į mokyklą ir panosėje citavo jos ištraukas. Kai po dvejų metų išvyko šiaurėn į Edinburgo universitetą, dabar jau brandus aštuoniolikametis, jis ja žavėjosi, kaip kelis syk pasakė per seminarus, bet ji jam atrodė truputiuką paaugliška, tikruoju Fildžeraldo šedevru jis laikė nepelnytai nuvertintą *Švelnią naktį*. Dėstytojas, kuriam kasmet tekdavo ištaisyti kokį šimtą penkiasdešimt pirmakursių rašinių apie *Didįjį Getsbį*, oriai linktelėjo galvą ir įskaitė jam egzaminą. 1985 metais, su pagyrimu baigęs mokslus ir gavęs darbą personalo vadyboje, Deividas pardavė savo senas literatūros kurso knygas merginai, vardu Moireda, už trisdešimt svarų. Moiredai anglų literatūra nepatiko – joje nebuvo aiškių atsakymų, ir ji nusprendė studijuoti ekonomiką. Ji vėl viską pardavė ir užsidirbo daug daugiau negu Deividas. Už *Didįjį Getsbį* pirmakursė studentė, vardu Džiljana Edžbaston, sumokėjo du

svarus, šesiskart daugiau negu pirmoji jo kaina. Ji išsisuko taip jos ir neperskaičiusi ir paliko ją ant lentynos nuomojamame name, kai 1990 metais išsikraustė. Brajenas Džeksonas, kuriam priklausė nuomojamasis namas, padėjo ją į dėžę ir paliko garaže už šaldiklio penkeriems metams. 1995 metais jo motina Rita atvyko į svečius ir tvarkydama garažą rado ją atviroje dėžėje, tiesiog besivoliojančioje ant kiemo žvyro. Didysis Getsbis! šūktelėjo. Ji daugybę metų nebuvo jos skaičiusi. Jis prisimena, kaip ji ją skaitė tą vasarą, tai buvo dvi vasaros prieš jos mirtį, jos kojos buvo ant sofos, o galva panirusi knygoje. Namie ji turėjo pilną kambarį knygų. Kai ji mirė 1997 metais, jis sudėjo jas visas į dėžes ir atidavė registruotam paramos gavėjui. Ten jas peržiūrėjo, atrinko, kas buvo vertinga, o kitką išpardavė aukcione dėžėmis po trisdešimt atsitiktinių knygųčių minkštais viršeliais, penki svarai už dėžę, knygynams iš antrų rankų.

Moteris iš ramiojo knygynėlio atidarė dėžę, kurią įsigijo aukcione, ir pavargusi kilstelėjo antakius. Dar vienas *Didysis Getsbis*.

Didysis Getsbis. F. Skotas Ficdžeraldas. Dabar žiūrėkite ir filmą. Knyga gulėjo lange. Puslapiai ir jų kampučiai buvo niauriai pageltę, nes ant tokio popieriaus buvo spausdinama senoji „Penguin Modern Classics“ serija; šios knygos padarytos ne taip, kad ilgai tvirtų. Dabar blyškioje saulėkaitoje lange ant knygos tupėjo musė.

Bet staiga musė nuskrido, nes knygynėlyje iš antrų rankų į knygų krūvą lange ranką įkišo žmogus ir pakėlė šią knygą.

Taigi:

Kitą kartą buvo žmogus, kuris ištiesė ranką ir paėmė seną F. Skoto Ficdžeraldo *Didžiojo Getsbio* egzempliorių iš ramaus knygynėlio iš antrų rankų lango mažame kaimelyje. Eidamas prie kasos, jis vartė knygą.

Atleiskit, kiek ji kainuoja? paklausė jis žilstelėjusios moters.

Ji paėmė
Vienas sv
O čia par
į galinį virš
Tiek ji k
Žmogus
nušvito.

Na, bet k
šimt.

Sutarta,

Ar reikė

Ne, bus

Dar Ficc

Ne, atsal

egzemplior

Norit da

Kiek tik

Moteris

Getsbio eg

gale paiešk

Nesvarb

kaip sakot

Jo mašin

jo įvairių

knygas iš p

mis ar peda

petį į krūvą

„iš antrų ra

bino jam iš

tarė ji. Man

F kieno k

Ji pakarto

Ji paėmė iš jo knygą ir pažiūrėjo į pirmąjį priešlapį.

Vienas svaras, atsakė ji.

O čia parašyta, kad trisdešimt pensų, pasakė jis, rodydamas į galinį viršelį.

Tiek ji kainavo 1974 metais, atsakė moteris.

Žmogus pažvelgė į ją. Jis gražiai nusišypsojo. Moters veidas nušvito.

Na, bet kadangi ji tokia nublukusi, atiduosiu už penkiasdešimt.

Sutarta, atsakė jis.

Ar reikės maišelio? paklausė ji.

Ne, bus gerai, atsakė jis. Ar turit dar?

Dar Ficdžeraldo? paklausė moteris. Taip, prie F. Tuoju...

Ne, atsakė žmogus. Turėjau galvoje, daugiau *Didžiojo Getsbio* egzempliorių.

Norit dar *Didžiojo Getsbio*? paklausė moteris.

Kiek tik turit, šypsodamas atsakė žmogus.

Moteris nuėjo prie lentynų ir surinko jam dar keturis *Didžiojo Getsbio* egzempliorius. Paskui nuėjo į sandėliuką knygynėlio gale paieškoti dar.

Nesvarbu, tarė žmogus. Penkių užteks. Du svarai už visas, kaip sakot?

Jo mašina buvo sena „Mini Metro“. Galinė sėdynė skendėjo įvairių *Didžiojo Getsbio* leidimų jūroje. Jis patraukė kelias knygas iš po vairuotojo sėdynės, kad nesipainiotų jam po kojomis ar pedalais, kai vairuos, ir numetė ką tik nupirktas knygas per petį į krūvą nė nežvilgtelėjęs. Jis užvedė variklį. Kitas knygynas „iš antrų rankų“ buvo už šešių mylių, mieste. Jo sesuo paskambino jam iš vonios užpraeitą penktadienį. Džeimsai, aš vonioje, tarė ji. Man reikia F. Skoto Ficdžeraldo *Didžiojo Getsbio*.

F kieno ko? paklausė jis.

Ji pakartojo. Kiek tik rasi, pridūrė.

Gerai, atsakė jis.

Jis dirbo jai, nes ji gerai mokėjo; buvo gavusi stipendiją.

Ar esi jį skaitęs? paklausė ji.

Ne, atsakė jis. Reikia perskaityti?

Taip mes stengiamės plaukti pirmyn, pasakė ji, kovodami su srove, bet ji vis neša mūsų laivelius atgal į praeitį.* Supranti?

O degalams pinigų bus, jei jau reikės važinėti ir ieškoti knygų? paklausė jis.

Gausi penkis šimtus ir turėsi nupirkti penkis šimtus knygų. Jeigu gausi už mažiau, kas atliks, gali pasilikti sau. Ir dar sumokėsiu du šimtus už vargą. Kovodami su srove. Tiesiog nuostabu, ar ne?

O degalams? paklausė jis.

Gerai, bus, atsiduso ji.

Nes:

Kitą kartą vonioje gulėjo moteris, kuri ką tik paskambino broliui ir paprašė surasti kuo daugiau *Didžiojo Getsbio* egzempliorių. Ji nupurtė nuo telefono lašus, numetė jį per kraštą ant vonios kilimėlio ir skubiai vėl įmerkė ranką į vandenį, nes buvo šalta.

Ji rinko knygas, nes *statydavo natūralaus dydžio laivus iš dalykų, iš kurių paprastai laivai nestatomi*. Prieš trejus metus ji sumeistravo *trijų pėdų valtelę iš narcizų*, kurių jiedu su broliu naktį privogė iš viso miesto sodelių. Ji nuleido ją į vandenį vietiniame kanale ir įsilipo. Beveik išsyk vanduo apsėmė jos kojas, paskui kelius, šlaunis, kol ji stovėjo iki pusiaujo panirusi lediniame vandenyje, o aplink atsipainioję plūduriavo narcizai.

Tačiau skęstančio laivo stebėti susirinko pulkelis žmonių, ir ši istorija pateko į daugumą vietinių ir netgi kelis nacionalinius laikraščius. Remiama „Interfloros“, kuri sumokėjo tiek, kad ji galėjo atsisakyti bedarbio pašalpos, pastatė kitą laivą, penkių

* E. S. Fitzgerald *Didysis Getsbis* (vertė Gražina Zolubienė, 2005).

pėdų, iš įvairių gėlių, nuo lelijų iki snieguolių. Jis irgi paskendo, bet išsyk buvo nufilmuotas menų projektui, skęstantis kartu su ja. Šitaip ji laimėjo didžiulį užsakymą statyti ir daugiau laivų. Per pastaruosius dvejus metus ji statė dešimties ir dvylikos pėdų laivus iš saldainių, lapų, laikrodžių ir nuotraukų ir kiekvieną iškilmingai nuleido į vandenį vis kitame Britanijos uoste. Nė vienas nenuplaukė daugiau kaip aštuoniasdešimt pėdų į jūrą.

Didysis Getsbis, vonioje pamanė ji. Tą knygą ji žinojo iš paauglystės, o kai gulėjo vandenyje sukdamą galvą, ką toliau daryti, kad neprarastų stipendijos, staiga ją prisiminė.

Tiesiog nuostabu, linkčiodama galvą, pamanė ji. Taip mes stengiamės plaukti pirmyn. Paskutinė knygos eilutė. Ji panarmino pečius į vandenį, kad nesusaltų.

Tai va, jau beveik pasiekėm pabaigą:

Septynių pėdų laivas iš *Didžiojo Getsbio* egzempliorių, suklijuotų vandeniui atspariu laku, pavasarį buvo nuleistas į Felikstou uosto vandenį.

Menininkės brolis, nuvažiavęs nuo Velso iki Škotijos, surinko daugiau nei tris šimtus *Didžiojo Getsbio* egzempliorių. Kai kuriose jo aplankytose vietose vis dar sunku iš antrų rankų nusipirkti *Didįjį Getsbį*. Jis išleido lygiai šimtą aštuoniasdešimt tris svarus penkiasdešimt pensų. Kas atliko, pasiliko sau. Be to, jis buvo pratęs kaskart prieš valgį nusiplauti rankas, todėl anksčiau apsakyme aprašytos ant ramiajame knygynėlyje pirktos egzemplioriaus viršelio paliktos musės apnašos jam nepadarė jokios žalos.

Konkrečiai šis *Didžiojo Getsbio* egzempliorius, su pirmajame vidiniame puslapyje įrašytais kai kurių buvusių savininkų vardais, išvedžiotais skirtinga rašysena – Rozmari Čaild, Šeron Paten, Deividas Konoras, Rita Džekson – buvo įklijuotas priekyje laivo, kuris nuplaukė tris šimtus jardų, kol galiausiai ėmė leisti vandenį ir paskendo.

Musė, tądien nutūpusi ant knygos, vakarą praleido ilsėdamasi ant lempų ir plevendama daugiau kaip penkios pėdos virš žemės. Taip musės dažnai elgiasi vakarais. Ši nebuvo išimtis.

Knygynėlio savininkė apsidžiaugė pardavusi visus *Didžiojo Getsbio* egzempliorius iškart ir dar tokiam besišypsančiam jaunuoliui. Vietoje knygos lange ji padėjo Dantės *Dieviškosios komedijos* egzempliorių, dėdama jį į vietą, pervertė knygos lapus. Pakilo dulkės. Ji nupūtė dar dulkių nuo knygos puslapių, paskui nubraukė jas nuo prekystalio. Pažvelgė į knygų dulkelėmis išsteptą ranką. Laikas nušluostyti visas knygas, išpurtyti iš jų dulkes. Tai užtruks gerą dalį pavasario. Grožinė literatūra, paskui negrožinė, paskui visos smulkesnės kategorijos. Jos širdis džiaugėsi. Tą vakarą ji pradėjo nuo A raidės.

Moteris, kuri gyveno prie kapinių, atsimenat, pačioj pradžioj? Ji pažvelgė pro langą ir išvydo – ak, bet čia jau kita istorija.

O galiausiai kaipgi tas pirmasis, žmogus, nuo kurio pradėjome, kuris gyveno pas kapines?

Jis gyveno ilgą, laimingą, liūdną ir labai turiningą gyvenimą daug daug metų, o paskui numirė.